

ANDORRA

Partirem d'un gran principi que ens governa en tots els estudis d'etimologia i història toponomàstica: certs noms d'importància capital, que és probable que ens vinguin des d'edats remotes és temerari (i alhora frívol) entestar-se a estudiar-los des de l'origen; indagar-ne a fons l'etimologia s'ha d'ajornar per a temps futurs en què es tindran docs. dels quals no disposem i certes conclusions amb què puguem comptar fermament. Si de noms com *Roma, París, Atenes, Barcino*; com *Hispania, Itàlia, Àfrica; Segre, SUCRO* etc. es considera impracticable aclarir d'on vénen, és raonable renunciar a un estudi últim sobre l'etimologia d'*Andorra*. De tota manera reproduïrem ací el que en tenim escrit (E. T. C. II, 33-34), recolzant-ho en notes documentals i ampliadores.

El nom ja apareix en la forma *Andorra*, o molt semblant, en dotzenes de documents, des de primers del S. IX. Noms semblants o quasi idèntics existien ja en l'Espanya romana: un nom *Andu(r)rensis* es llegeix en una inscripció romana trobada prop d'Andújar (Andalusia), i Schuchardt (*BDC* VIII, 177) i M-Lübke (*Homen. MzPi.* 1925, I, 79) admeten que ha d'haver-hi alguna relació entre el nom d'*Andorra* i el d'aquesta ciutat.¹ Hi ha *Andobales*, variant d'*Indibil*, nom ilergeta. En el País Basc tenim *Anduzte* i molts altres.² Entre ells, *Undurein*, dues localitats en el districte de Mauleon, nom que ja apareix com *Andurenb* l'any 1382.³

Més a la vora veiem noms idèntics: *Andorra*, vila del p. j. d'Ijar, al Baix Aragó.⁴ *Col d'Andorre* en els Pirineus de Bigorra.⁵ En els mateixos Pirineus catalans tenim *Anòrra*, antiga masia prop de Saldes, en el Berguedà, i *Nòrra* prop de Sant Boi de Lluçanès.⁶

Notem que la ò és oberta, en aquests noms, però és que aquesta és també la pronúncia del nom del Principat d'Andorra a tot el Nord de Catalunya.⁷

Important: era natural que en cat., el nexa ibèric ND es reduís a n. De fet *A(n)norra*, amb nn doble o senzilla, és com es troba escrit el nom de la nostra comarca en molts docs. antics, com els de 1003, 1007, 1083, 1150, 1176, 1275:⁸ aquesta devia ser la pronúncia popular antiga, si bé d'altres escriptures redactades per notaris més erudits conserven l'antiga forma ibèrica i tradicional amb ND;⁹ i aquesta, per influència dels documents, és la que ha acabat per imposar-se.¹⁰

Això ens porta a relacionar amb el nom d'una altra vall pirinenca, *Núria*, no menys inexplicable pel català o el llatí; en els docs. del S. XI sols apareixen en la forma *Annuria* (V. les proves i detalls a l'article que dedicarem a *Núria*).¹¹ També al del vef poble de *Noris*, a l'alta vall Ferrera, que és *Anoris* en escrs. de 1162 i 1166: on, amb el sufix pre-romà -is, retrobem un indicatiu del caràcter aborigen (cf. E. T. C. 31; I, 176, 178). I finalment amb el del bosc de *Norieda* (en el te. de Fígols, Urgellet), que ja surt així en diplomes del S. XI (veg. els respectius articles).

Al costat de la vila capital d'Andorra, o almenys

dins el seu terme parroquial, degué haver-hi una altra localitat que hauria dut el nom d'Andorra; suposo que havent-hi hagut dos emplaçaments rivals de la capital de la parròquia, un d'ells caigué en decadència, i quedant mig desert, se li donà el nom d'*Andorra-morta*. Fet paral·lel al d'*Osor-mort* antic concurrent d'*Osor*; i al de *Sagra-morta* (probablement < *Sagrera morta*), desdoblant de la Vall de la Molina (te. Alp). En el *Cart.* d'Andorra de Baraut encara se cita algun cop situant-hi persones escadusseres que no el devien abandonar: *Anorramorta* a. 1171, *Endorramorta* a. 1231 (I, § 76.137; § 111; p. 274.1).

¹ MzPi. (*NRFHisp.* VII, 37) nega, però, que fos trobada allà, tot opinant que el nom d'Andújar més aviat es relaciona amb l'*Anduze* de la Narbonensis, que ve d'ANDUSIA. M-L. hi fa reserves, però només de naturalesa fonètico-morfològica. — ² Doc. com *Andoze* [S. xv] entre Licq i Larraus (Sule): Mitx., *Congr. Onom.* 1955, II, 44. Hi ha *Andosilla* en el p. j. Estella (a 8 k. de Calahorra); cf. un *Andosse* que Mitx., *Fo. Li. Va.* 22 (n. 82), cita d'un doc. de Leire de 1055 (però potser sense gaire connexió local, perquè Leire és uns 60 k. lluny d'Andosilla). En *Apell.*, § 13b, a propòsit del bc. *andur* «ruïn» citava l'actual NL nav. *Ardués*, i un *Andurra* que és en nav. ant. *Sansoain Andurra* (1446). Però *andur* només és un hapax dels *Refr. y Sent.* biscaïns (per més que n'aparegui algun cpt. en guip., lab. i sul.). Tanmateix, essent mot poc general, resta la sospita que sigui manlleu de l'arabisme cast. (*h)andora, -dorrear, -rrera* (DECH I, 261b-262a). Amb *Andutze*, cf. *Andust*, barri de cases escampades vora l'Ebre, vora l'assut de Xerta, te. Tivenys, que apareix escrit *Anduscho* [leg. *Andustho*], *Enduxc*, *Indusch*, en docs. de 1149, de l'Arx. Cat. Tort. Amb aquests noms semblen relacionar-se els *Andosini* que historiadors nostres han relacionat amb *Andorra*, esmentats entre les tribus que ataquen l'exèrcit d'Anníbal en la seva marxa cap als Pirineus i els Alps. No és segura la situació d'aquesta tribu; sembla que Hübner els situaria a la Bètica, i Campión (*RIEB* I, 299-301 i II, 283) sospita que fossin de l'Andosilla navarresa. Tanmateix és probable la connexió amb Andorra, car la narració de Polibi, ben coherent, els situa clarament entre els Ilergetes i els Pirineus, puix que diu que els combaté després de sotmetre els ilergetes i quan ja avançava cap a «Pyrene»: «*διαβάς τὸν Ἴβηρον ποταμὸν, καταστρέφεται τῶν Ἰλουργετῶν ἔθνος, καὶ Βαργούσιων, ἔτι δὲ τοὺς Ἀληνοσίου καὶ τοὺς Ἀνδοσίνους μέχρι τῆς προσαγορευομένης Πυρήνης*» II xxxv, 2. Els *Βαργούσιοι* han estat identificats amb *Bergús* arran de Cardona. Un element de dubte hi figuren els *Ἀληνόσιοι*, que no és raonable identificar amb els aranesos [cf., però, l'article *Aneu*]: Anníbal no tenia cap necessitat de fer aquest salt damunt els Pirineus centrals; però el cas és que posa els *Ἀνδοσίνοι* ja arran dels Pirineus. Lingüísticament sembla que convé relacionar-hi un teònim *Herculi Ilunno Andosa* (*CIL* XII, 4316; Schmoll, *Die Sprache* VI, 52).